

УДК 316.728:314.151.3-054.7(497.111)(=161.1)"192/193"
640.43/.44(=161.1)(497.11)"192/193"
78(=161.1)(4-15)"192/193"

Др Марија Голубовић, истраживач-сарадник
Музиколошки институт САНУ, Београд
masa.dj.golubovic@gmail.com

Оригинални научни рад
Примљен: 13. 12. 2021.
Прихваћен: 15. 1. 2022.

Руске кафане и музичари међуратног Београда*

Апстракт: *Београд се у периоду између два светска рата развијао и ширио, а културни живот града био је у сталном успону. Једна од карактеристика међуратне југословенске престонице о којој су писали чак европски путописци и инострана штампа биле су кафане и ноћни живот града. Значајну улогу у тој забави имали су руски емигранти који су након Октобарске револуције 1917. напустили своју домовину и наишли се у новој средини. У овом раду биће речи о руским кафанама и ресторанима међуратног Београда као институцијама које су мало познате у националној историографији, као и формама популарног музицирања које је стигло са Русима: руској циганској романси и хорovima балалајки.*

Кључне речи: руска емиграција, међуратни Београд, кафана, ресторан, Казбек, руска циганска романса, балалајка, Јанчевецка.

Установе за испијање пића у српској и руској традицији

Установе у којима се конзумира алкохолно пиће у словенским земљама имају дугу традицију и још од XIX века привлаче пажњу истраживача. На трагове о крчмама наилазимо код Јужних Словена, Чеха, Пољака, Литванаца (тадашња Жемајтја), прибалтичких и новгородских Словена и у Кијевској Русији

* Овај рад је настао у оквиру научноистраживачке организације (НИО) Музиколошки институт САНУ, коју финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Владе Републике Србије (РС-200176).

још у XI веку.¹ Њен назив, такође, има врло сличан облик у већини словенских језика: на бугарском је то „крџма“, на српском „крџма“, на хрватском и чешком „krĵma“, на пољском „karczma“, на руском „корџма“. Њихова намена није била искључиво везана за алкохол и разоноду, већ су то била места окупљања, одлука или објава нових владарских указа. Занимљиво је да се и други „преломни“ тренутак у историји конзумирања пића у српским и руским земљама догодио у пар деценија разлике. Наиме, прва кафана у Београду отворена је 1522. године.² Било је то само годину дана након пада Београда (1521) под турску власт на чијем челу се налазио султан Сулејман Величанствени. Истина, у првим кафанама (од турског *kahvehana*) на овим просторима које су по пореклу несумњиво биле муслиманске, конзумирали су се искључиво кафа и наргиле, док је алкохол био забрањен. У прво време је то била кључна разлика између кафана и крџми.³ Из тога можемо извести очигледан закључак, а то је да се оно што данас имамо у виду када спомињемо кафане разликује од онога што је та друштвена институција представљала у својим почецима.

Око 1555. године је руски цар Иван Грозни у Москви увео државни монопол на производњу и продају јаког алкохола, те су почела да стижу наређења да прекрате продају пића у крџмама и отворе такозване „цареве кабаке“ (на руском *царевы кабаки*).⁴ Етимологија речи „кабак“ још увек није утврђена и две главне претпоставке говоре о немачком или татарском пореклу.⁵ „Кабак“ као институција одговара српској кафани XIX и прве половине XX века. У том периоду, а посебно на размеђи векова, кафане су у српском друштву биле значајан део, а према мишљењу књижевника Бранислава Нушића и „једини израз“ јавног живота у Србији.⁶ Историчарка Дубравка Стојановић означила је кафане као „први демократски простор“ у ком су сви били једнаки без обзира на друштвене, културне и политичке разлике.⁷

¹ Иван Прыжов, *История кабаков в России в связи с историей русского народа*, (Санкт-Петербург–Москва: Издание книгопродавца-типографа М.О. Вольфа, 1868), 29.

² Видоје Голубовић, „О настанку и називима механа и кафана старог Београда“, *Теме: часопис за друштвену теорију и праксу* 3 (2010), 996.

³ Александар Фотић, „(Не)спорно уживање: појава кафе и дувана“, *Приватни живот у српским земљама у освит модерног доба*, приредио Александар Фотић, (Београд: Слио, 2005), 270.

⁴ Прыжов, *История кабаков в России в связи с историей русского народа*, 49–50.

⁵ Макс Фасмер, *Этимологический словарь русского языка*. В 4 т., т. 2 (Е–Муж), перевод и дополнение Олег Николаевич Трубачёва, 2-е изд., (Москва: Прогресс, 1986), 148; Прыжов, *История кабаков в России в связи с историей русского народа*, 49; Игорь Георгиевич Добродомов, „Из истории изучения тюркизмов русского языка“, *Тюркологический сборник 1977*, (Москва: Наука, 1981), 93.

⁶ Бранислав Нушић, *Стари Београд (из полупрошлости)*, (Београд: Просвета, 1984), 57.

⁷ Дубравка Стојановић, *Калдрма и асфалт: урбанизација и европеизација Београда 1890–1914*, (Београд: Удружење за друштвену историју, 2017), 265.

О значају установа за конзумирање пића уопште сведочи мноштво термина који се неретко користе као синоними, иако њихове семантичке нијансе нису случајне и упућују на угоститељске објекте различитих карактеристика. Док у малопре споменутом периоду у српском језику најчешће наилазимо на термине „кафана“, „механа“ и „гостионица“, у Русији су то били „кабаки“, „ресторани“ и „трактири“⁸ и познато је да је у њима музика свирала већ почетком XIX века. Повећање њиховог броја у Русији у последњим деценијама XIX века дугује великим реформама цара Александра II које су допринеле економском расту и урбанизацији земље. Карактерисали су их наступи руских хорова, певачица уз пратњу гитаре или друкчијих ансамбала који су изводили старе руске и циганске романсе, али и дела класичне музике.⁹ Из аспекта музичког програма треба разликовати праксу у Русији и Србији, будући да су се у српској средини концерти класичне музике изводили у кафанама или хотелима искључиво због недостатка адекватног концертног простора.

Руске кафане или српске кафане са руском музиком?

Последњих двадесетак година у националној историографији приметно је интересовање за институцију кафане као значајног сегмента развоја српског друштва. Та истраживања дала су низ радова, те зборника и монографија, али делатност Руса на том пољу је била и остала ван видокруга.¹⁰ Због тога драгоцене материјале за проучавање те теме пружају архивска и мемоарска грађа, као и српска и посебно емигрантска периодика. Мемоарски написи о Београду између два светска рата спомињу тек понеки руски ресторан, и то најчешће

⁸ Реч „трактир“ појављује се у руском језику у време владавине Петра Великог (1672–1725). Није познато из ког језика је преузет тај термин, а разни лингвисти га повезују са пољским (traktierna, traktier), немачким (Traktierer, traktieren), француским (traiteur), шведским (traktör), холандским (trakteren) и италијанским (trattoria). Претпоставља се да реч потиче од латинског „tractare“ – привлачити, спремати, дискутовати. Павел Јаковлевич Черных, *Историко-этимологический словарь современного русского языка*. В 2 т, т. 2 (панцирь–ящур), (Москва: Русский язык, 1999), 256; Макс Фасмер, *Этимологический словарь русского языка*. В 4 т, т. 4 (Т– Ящур), перевод и дополнение Олег Николаевич Трубачёва, 2-е изд, (Москва: Прогресс, 1987), 93.

⁹ Ира Федоровна Петровская, „Рестораны и трактиры“, *Музыкальный Петербург, 1801–1917: Энциклопедический словарь-исследование*, т. 11, кн. 2 (М–Я), (Санкт-Петербург: Композитор, 2010), 265–268.

¹⁰ Милена Станојевић, *Институција кафане и развој модерног друштва*, (дипломски рад, Филозофски факултет, Одељење за социологију, Београд, 2009); Драгољуб Б. Ђорђевић (прир.) *Кафанологија*, (Београд: Службени гласник, 2012); Стојановић, *Калдрма и асфалт: урбанизација и европеизација Београда 1890–1914*, 265–277; Борис Белингар, Бошко Мијатовић, *Илустрована историја београдских кафана. Од Турског хана до Аеро клуба*, (Београд: Архипелаг, 2018); Марија Думнић Вилотијевић, *Звуци носталгије: историја староградске музике у Србији*, (Београд: Чигоја–Музиколошки институт, 2019); Видоје Голубовић, *Механе и кафане старог Београда*, (Београд: Лагуна, 2019). Наведени списак представља само избор литературе.

„Руску семију“ / „Руску лиру“ и „Казбек“. ¹¹ Премда је тешко тврдити колико је било руских ресторана у међуратном Београду, знамо да су почетком тридесетих година радила три велика ресторана и преко тридесет разноврсних руских кантина и бифеа. ¹²

Кућа са малом баштом у којој се налазила кафана „Кезбек“.
Фотографија преузета са интернета.

Када говоримо о руским кафанама, прво би требало дефинисати да ли под тиме подразумевамо кафане чији су власници били Руси или оне у којима су већином Руси били гости или, пак, кафане које су имале руску оријентацију у смислу да су неговале руску музику? На то питање је тешко одговорити, зато што су се власници често мењали, о публици немамо опишљиве податке, руска кухиња је постала врло популарна, а и руски музичари били су веома популарни и у српској средини. Иако то није прецизан и поуздан начин за њихово класификовање, као руске кафане бисмо означили оне на које смо наилазили у емигрантској периодици будући да су Руси живели као „друштво у друштву.“ Почетком 1924. године је Константин Шумски, сарадник уметничке рубрике новина *Новое время*, извештавао да у скоро свим добрим, али и у многим српским ресторанима

¹¹ Мила Стојнић, „Руска емиграција међу нама“, *Руси без Русије–српски Руси*, приредио Зоран Бранковић, (Београд: Дунај, Беоцин: Ефект, 1994), 14; Сениша Пауновић, „Певачи и музичари“, *Београд у сећањима 1930–1941*, приредио Милан Ђоковић, (Београд: Српска књижевна задруга, 1983), 84; Димитрије М. Кнежев, *Београд наше младости 1918–1940*, (Београд: Филип Вишњић, 2001), 112; Голубовић, *Механе и кафане старог Београда*, 203.

¹² Н. Рыбинский, „Русские в Югославии. По чужим краям“, *Иллюстрированная Россия*, №15, 9 апреля 1932, 17.

свирају руске балалајке. Он је скретао пажњу на то да не само Руси, као што је било за очекивати, већ углавном Срби позорно слушају балалајке и „захтевају тишину“ док музика свира.¹³ Руси су преврнули ноћни живот „мирне, старе“ Србије наглавачке у којој је ноћ „почињала у 9 часова увече, а јутро у 6 часова изјутра“. Са доласком емиграције, ноћ у Београду је оживела, певало се, играло и забављало до касно у ноћ. Постало је уобичајено за сваку цењену кафану да има малу сцену на којој наступа руско позориште минијатуре, а у најгорем случају руске балалајке.¹⁴ Као пример за незахвалност дефинисања „идентитета“ ресторана/кафане можемо узети ресторан „Загреб“ (Дечанска 5) у којем је половином двадесетих публику забављао оркестар балалајки А. Н. Кузменка, а потом је у периоду од 1926. до 1929. она била седиште руског позоришта „Би-Ба-Бо“ Јаше Јаковљева које је била осмишљено као театар-кабаре.¹⁵

Најбољи показатељи отворености или затворености одређеног друштва за „друго“ или „ново“ били су градови. То се одлично може пратити и кроз развој кафанског живота Београда у време пре и након Првог светског рата, будући да је монденски живот престонице утицао и на кафане. Пред Први светски рат се еманципаторска улога кафана испољавала кроз називе који су просечном грађанину били готово непознати. У то време су посебно биле чувене београдске кафане „Босфор“ и „Дарданели“.¹⁶ Након рата је уплив европских трендова донео „Луксор“, „Екселсиор“, „Клериц“, „Сплендид“ и друге.

У својој изврсној монографији, социолог Реј Олденбург је означио кафане као „сјајна трећа места“, најбитнија у животу након породице („прво место“) и посла („друго место“). У међуратном периоду су оне биле места на којима се проводило слободно време, забављало, банчило, али истовремено и место протока информација и нових прича. Несумњиво је да су за руске емигранте кафане у првим годинама по доласку у Београд биле можда и најважнија места окупљања, будући да је духовно огњиште – Храм Свете Тројице на Ташмајдану – подигнуто 1924, а културно – Руски дом „Император Николај II“ тек 1933. године. Врло је вероватно да је на присутност Руса у кафанском, и уопште трговинском, животу државе утицао *Договор о трговини* који су Руска империја и Краљевина Србија потписале у Београду 15. фебруара и ратификовале 1. марта 1907. године. Према том договору, држављани земаља потписница имали

¹³ Конст. Шум., „Балалаечници“, *Новое время*, №844, 19 фебруала 1924, 3.

¹⁴ *Новое время*, №1832, 12 июня 1927, 3.

¹⁵ *Новое время*, №829, 31 января 1924, 3; Ivana Vesić, „The role of Russian emigrants in the rise of popular culture and music in Belgrade between two world wars“, *Beyond the East-West divide: Balkan music and its poles of attraction*, edited by Ivana Medić and Katarina Tomašević, (Belgrade: Institute of Musicology, 2015), 107.

¹⁶ Дубравка Стојановић, „Кафане као темељ цивилног друштва у Србији крајем 19. и почетком 20. века“, *Кафанологија*, приредио Драгољуб Б. Ђорђевић, (Београд: Службени гласник, 2012), 46.

су право да на територији оне друге земље поседују покретну или непокретну имовину и то на начин на који је то регулисано законима те државе.¹⁷ Због тога су емигранти неретко одлучивали да се баве истом делатношћу којом су се бавили пре ратова који су задесили њихову домовину. У том смислу се од 1924. уочава њихова повећана активност на пољу угоститељства.¹⁸

Угоститељски објекти које чврсто можемо да повежемо са Русима су, у највећем броју, ресторани и кафане („трактири“) на које смо наилазили приликом прегледања периодике. То су: „Завалишина“ (Поенкареова 7); „Руски сад“ и „Самарканд“ (Влајковићева 5); „Кавказ“ (Теразије 8); „Бели лабуд“ (Краљице Наталије 46); „Казбек“ (Скадарска на месту некадашње кафане „Вук Караџић“, потом Краља Милана 29 на месту данашњег ресторана „Полет“); „Руска семија“/„Руски ресторан“/„Руска лира“ (Сремска 4, потом Дворска 11); „Руски уголок“ (Милоша Великог 15); „Жар-птица“ (угао Краља Милана и Његошеве); „Моп Рерос“ (Дворска 1); „Јар“ (палата „Луксор“, некада Балканска 10, данас 4); „Мимоза“ (Коларчева 1). Наилазимо и на бифее који су се, као и у старој Русији, често звали по газдама: „Данило К. Аљченко“, „Александар Терској“, „Владимир Пивоваров“, „Иван Ритиков“, „Василије Феофанов“, итд.¹⁹

Ресторан Акваријум, из приватне збирке Драгана Перића

¹⁷ Закон о уговору о трговини и пловидби између Србије и Русије, *Москва-Србија, Београд-Русија. Том 3: Друштвено-политичке и културне везе 1878–1917*, приредили Андреј Леонидович Шемјакин, Екатерина В. Иванова, Мирослав Перишић, Алексеј Тимофејев, Горан Милорадовић, (Москва: Главное архивное управление города Москвы–Београд: Архив Србије, 2012), 539–546.

¹⁸ Историјски архив Београда (ИАБ), Фонд 509, Трговачка комора у Београду (ТКБ), Руси трговци (РТ), к. 1–5.

¹⁹ ИАБ, ТКБ, РТ, к. 2 [1924–1926. г.], к.3 [1927–1928. г.] и к.5 [1931. г.].

„Руска семија“, која је једно време носила назив „Руски ресторан“, а потом и „Руска лира“ била је међу најпознатијим и најдуговечнијим руским ресторанима међуратног Београда. У њему је наступао чувени оркестар бала-лајки Георгија Чернојарова, а циганске романсе изводиле су Ана Степоваја, позната по својим *Песмама улице*, Вера Андрејева, Елена Смољакова, па и оперски певач Василиј Шумски. „Специјалитет“ овог ресторана били су „суботњици“ (субботници), концерти који су се, као што и сам назив каже, одржавали суботом. Ти догађаји имали су двојаки карактер и обично су се састојали из два дела: у првом су се изводила дела високе уметности, док је други служио са забаву и разоноду. Неизоставни део представљале су, наравно, руске циганске романсе и старе песме. На њима су наступали и многи руски, али и по који српски, уметник, који су били чланови Опере Народног позоришта: Неонила Григорјевна Волевач, Георгиј Матвејевич Јурењев, Ксенија Ефимовна Роговска, Живојин Томић, Елизавета-Лиза Ивановна Попова, Александар Аркадијевич Балабан и многи други.²⁰ Временом, „суботњици“ су почели да стичу све већу популарност међу Србима, али и странцима, о чему сведочи руска периодика.

Поред тога што на кафану „Самарканд“ од новембра 1924. наилазимо у руској штампи, она се спомиње и у фонду Трговачке коморе у Београду због чега спада у ретке кафане за које можемо са сигурношћу да тврдимо да су биле руске у пуном смислу те речи. Будући да се и у Русији бавио тим послом, извесни Ђорђе Војтенко је одлучио да отвори угоститељски објекат и од Управе града добио је лично неограничено право на точење алкохола у својој радњи која је могла да се налази било где на територији Краљевине СХС.²¹ „Самарканд“ је био уређен у стилу старих руских кафана („трактира“)²² и одликовао га је специфичан забавни програм. У њему су своје уметничке представе у стилу театра минијатуре одржавале групе „Јагодица“ (Јгодка), „Фокс“ и „Мали театар“ (Маленький театр), а извођач циганских и старих руских песама Сергеј Франк је својим хумористичким причама забављао публику и правио веселу атмосферу.²³ Викендом и уочи празника су се изводили скечеви, пародије, комедије и оперете, а будући да све споменуте жанрове одликује велика количина текста који је несумњиво био на руском језику, питање је у којој мери је ова кафана

²⁰ *Новое время*, №646, 23 июня 1923, 3; *Новое время*, №651, 30 июня 1923, 3; *Новое время*, №1088, 11 декабря 1924, 3.

²¹ ИАБ, ТКБ, РТ, к.3 [1928. г.], Молба Ђорђа Војтенка Трговачкој комори Београд, 20. новембра 1924; ИАБ, ТКБ, РТ, к.5, [1931.г.], А–Л, Потврда од Управе града Београда на лично неограничено право за точење алкохола.

²² *Новое время*, №1071, 20 ноября 1924, 3.

²³ Исто; Ю., „Дебют 'Фокса'“, *Новое время*, № 1098, 23 декабря 1924, 3; Ю., „На вечере в Самарканде“, *Новое время*, №1101, 26 декабря 1924, 3.

била привлачна домаћој публици. Кафанска сцена „Самарканда“ је замрла већ 1926. када је променила власника.²⁴

Фотографија Казбека из новина *Време* од 1. априла 1932, страна 6.

Најпознатија руска кафана међуратног Београда био је „Казбек“ чији је власник био извесни Рубен Николајевич Ротинов, пореклом из Донске области. Кафана је отворена у новембру 1931. и према успоменама савременика је врло брзо постала један од најбољих ноћних локала у целој Европи.²⁵ У њој је публика могла да чује певаче и певачице руских и циганских песама, оркестре балалајки, Олгу Јанчевецку, Јурија Морфесија, руске оперске певаче који су волели да се забављају у пријатељској атмосфери. Кафана је представљала толику егзотику да је 1932. у новинама *Време* објављен дуг чланак под називом „Казбек – ноћни центар Београда“ у којем је њен изглед детаљно описан. То говори о статусу који је уживала као место забаве, будући да није била пракса да се периодика бави кафанама и доколицом. Казбек је био „нити кућа, нити шупа, нити подрум“, већ „нешто покривено и нечим опкољено“. На улазу је стајао козак у козачком оделу који је пуштао госте у кафану, а уз старе дрвене столове се седело на пивским бурићима за које су биле причвршћене даске. Плафон је био пресвучен шареним платном и са њега су висили лампиони од хартије, али то није до краја „маскирало“ истрошене греде крова. Без обзира на изглед, „Казбек“ је привлачио „бољу“ публику и увек је био пун, без обзира на

²⁴ Виктор Иванович Косик, *Русские краски на балканской палитре. Художественное творчество русских на Балканах (конец XIX – начало XXI века)*, (Москва: Институт славяноведения РАН, 2010), 200.

²⁵ Кнежев, *Београд наше младости 1918–1941*, 112.

економску кризу која је почетком тридесетих погодила и југословенске просторе. Повремено је било туча, чарки и свађа, али то је све давало на атмосфери.²⁶ Са друге стране, према успоменама Олге Јанчевецке која је наступала у „Казбеку“ већ у време када се преселио у улицу Краља Милана, у локалу је увек владао ред и мир, забављало се у породичној атмосфери и најчешће су га посећивали русофили—љубитељи руске музике.²⁷

Трагови некадашњег боемског живота и балалајке

Важну улогу за статус кафане или ресторана имао је његов географски положај у граду. Можда звучи парадоксално, али у Русији су велику популарност уживали приградски ресторани у којима се банчило до касно у ноћ. У Москви су такву популарност стекла два ресторана. Један од њих био је уједно и један од најстаријих ресторана у том граду, отворен 1826. године – чувени московски „Јар“ који је уз приградску „Стрељну“²⁸ током XIX и почетком XX века био средиште боемског живота и један од центара циганске музике. Московски „Јар“ су посећивали многи припадници руских културних кругова, а своје место добио је у књижевним делима и песмама. Најпознатија међу њима, *Хеј кочијашу, вози у „Јар“ (Эй ямщик, гони-ка к Яру)* постала је лајтмотив руског дореволюционарног боемског живота. Култна популарност „Јара“ одржала се и у емигрантским круговима. Поређења ради, у Паризу, највећем центру Руског Заграничја, све је почело од првог циганског кабареа „Шато Каво Коказјен“ („Кавказский погребок“) који је 22. октобра 1922. ни мање ни више био отворен на улици Пигал, у градској четврти познатој по ноћним клубовима и боемском животу. Већ наредне године су недалеко од њега били отворени „Јар“ и „Тројка“.²⁹ Тако је формиран „руски троугао“ на Пигалу. На таласу њиховог успеха се у наредним годинама отварају „Руски бистро“, „Казбек“, „Златни петлић“, „Медвед“, „Кућица руских уметника“

²⁶ Аноним, „Казбек – ноћни центар Београда“, *Време*, 1. април 1932, 6.

²⁷ Коста Димитријевић, *Краљица руске романсе. Животна исповест госпође Олге Јанчевецке*, (Београд: Стручна књига, 2003), 73–74.

²⁸ Владимир Алексеевич Гиляровский, *Москва и москвичи. Очерки старомосковского быта*, (Москва: Советский писатель, 1935), 352.

²⁹ Тројка (рус. тройка) је стара руска коњска запрега са три коња која је била осмишљена за велика растојања. Крајем XIX и почетком XX века тројка и кочијашу су били је један од лајтмотива старих романи и песама. О популарности тих песама и дан-данас сведочи нотна издање издавачке куће „Музыка“ под називом *Тројка: Старинные романсы и песни о ямщиках и русских тройках: Для голоса в сопровождении фортепиано* ред.-сост. О. Макаренко (Москва: Музыка, 2018), које чине чак 22 песме о тројки.

и други. Париз се одушевљавао „руским ноћима“ и временом је цео крај од Пигала до Клишија и Монмартра постао „руски“.³⁰

У Београду је постојао хор и оркестар балалајки „Јар“ под управом Добровољског, али и ресторан-варијете „Руски Јар“ који је крајем двадесетих отворен у палати „Луксор“. Београдски „Јар“ се, дакле, налазио у самом центру града, на Теразијском платоу, у Балканској улици и рекло би се да по садржини није много заостајао за својим руским „претком“, иако је представљао његову модернију верзију. Био је то ресторан који је велику пажњу посвећивао кухињи. За време ручка и вечере свирао је „први у граду салонски оркестар и амерички цез“ под управом Бориса Игњатјева, а уметнички програм је почињао у 11 или пола 12 увече.³¹ Почетком тридесетих година, ресторан се у српској престоничкој штампи оглашавао као варијете „Руски Јар“. Био је то најелегантнији ноћни локал престонице реновиран најмодернијим уређењем са добро вентилираном салом, у којем су наступале „бирани артистичке-лепотице“, а породични „дансинг“ је уз цез свирку трајао до зоре.³²

У новинама *Време* се, почев од маја па до јесењих месеци 1930. године, спомиње руски ресторан „Стрељна“. О том ресторану готово да нема података, осим да се претходно (а судећи по штампи и касније током тридесетих) звао „Боров парк“, те да је свако вече имао артистички програм.³³ „Боров парк“ била је кафана на адреси Краља Александра 246 (код данашњег „Липовог Лада“) у чијој башти је деловало током 1928. године и приватно позориште које је носило име по кафани.³⁴ Како је тај крај изгледао почетком тридесетих година, најбоље илуструје текст из листа *Јумро*: „Што више одмичемо (улицом Краља Александра) утолико се боље препознају радничка обележја краја. Куће постају мање, палате су дословно нестале. Ту и тамо налетимо на лепу вилу, коју су изградили људи из центра у жељи да побегну од градске буке (...) Помало смо изненађени натписом који смо уочили: ту у близини, усред највеће беде у којој живи београдски пролетаријат, налази се раскошан бар – Боров парк, у коме се до у касне вечерње сате забављају богаташи и дангубе ове престонице“.³⁵

³⁰ Александр Александрович Васильев, Людмила Ильинична Лопато, *Царица парижских кабаре*, (Москва: Альпина нон-фикшн, 2011), 18.

³¹ „Русский Яр“, *Новое время*, №2538, 15 октобра 1929, 3.

³² „Београдски живот. Вариете Руски Јар“, *Правда*, №10313, 23. јул 1933, 20; „Београдски живот. Вариете Руски Јар“, *Правда*, №10384, 2. октобар 1933, 14.

³³ „Данас. Руски ресторан `Стрељна` пређе Боров парк“, *Време*, №3009, 15. мај 1930, 9.

³⁴ „Где је ваздушна бања“, *Време*, №1217, 10. мај 1925, стр. 7; „Друштвени живот. Позориште `Боров парк`“, *Правда*, №174, 1. јул 1928, стр. 10.

³⁵ Цитат из листа *Јумро* од 27. јула 1932. према: Zlata Vuksanović-Macura, *Život na ivici: stanovanje sirotinje u Beogradu 1919–1941*, (Beograd: Orionart, 2018), 57.

Као што је био случај са „Јаром“, тако је поред ресторана постојао и џаз балалајка хор „Стрељна“ под управом Николе Лисенка. Преко огласа у штампи је повремено тражио нове сараднике, а тешко је установити где је тај ансамбл био стационаран будући да је наступао у Београду, Сплиту, Шибенику и Загребу. Пажњу привлачи састав тог ансамбла о ком знамо управо захваљујући огласима из штампе. Наиме, „Стрељну“ су чинили саксофон, тромпета (труба), кларинет, две хармонике, бенцо, клавир, троје солиста, певачица, плесачица руских народних игара са песмама која је уједно била и шлагер певачица.³⁶ Касније је састав био нешто другачији: једна певачица, саксофон, кларинет, тромпета, хармоника, бенцо, клавир и „шлагверк“ (ударалке).³⁷ Будући да су то били инструменти стандардни за џез саставе³⁸, намеће се питање: зашто уопште „Стрељна“ била џаз балалајка хор када у њему уопште није било балалајки? Податак да у другој половини тридесетих година у штампи наилазимо и на разне „џаз“ тамбурашке саставе показује у којој мери су музичари морали да се прилагођавају укусу публике која је у то време била очарана популарним жанровима пристиглим у живот престонице са Запада. Самим тим, пун назив састава – џаз балалајка хор „Стрељна“ вероватно треба да скрене пажњу на руску оријентацију групе, било да се она односи репертоар или на народност музичара.

Балалајка, руски народни жичани трзачки инструмент троугластог облика, стигла је у нашу средину са емиграцијом и врло брзо је освојила симпатије домаће публике. То показује податак да је до 1924. у Београду било више од десет руских оркестара у којима је она имала водећу улогу. Извођачки ниво оркестра био је врло висок, а богати репертоар је обухватао широк спектар композиција од класичне музике, преко руских циганских романси и старих песама и популарних жанрова тога доба.³⁹ Међу њима су се посебно издвојили они које су водили Чернојаров, Добровољски и Кузменко, али и Островски, Квјатовски, Задерацки, Собченко и Шаповаленко. Једна од карактеристика хорова балалајки био је њихов визуелни изглед. Чланови оркестра Г. Д. Чернојарова били су обучени у стилизовану руску ношњу, што је подразумевало беле извезене рубашке и тегет шалваре.⁴⁰ Док су свирке оркестара балалајки Русе носталгично враћале у прошлост, Срби су волели да их слушају док свирају и

³⁶ У огласу пише да је џаз балалајка хор чинило десет чланова, те кад се саберу горе наведени остаје нејасно ко су били солисти, иако се вероватно мислило на певачицу и плесачицу. „Мали огласи. Музичке капеле. Џаз балалајка хор `Стрељна`“, *Време*, №5022, 3. јануар 1936, 12.

³⁷ „Мали огласи. Музичке капеле. Првокласни џаз-балалајка хор `Стрељна`“, *Време*, №5410, 6. фебруар 1937, 15.

³⁸ Joachim-Ernst Berendt, Gunther Huesmann, *The Jazz Book: From Ragtime to the 21st century*, (Chicago: Lawrence Hill Books, 2009).

³⁹ С. И. „Театр и музика. Итоги года“, *Новое время*, №816, 14 јануаря 1924, 5.

⁴⁰ К. Ш. „Чернояр“, *Новое время*, №1014, 14 сентября 1924, 3.

певају о Кудејару и дванаест разбојника, о широкој Волги са Стењкој Разиним и о томе како Руси не могу да живе без шампањца и песме.⁴¹

О утицају који је руска балалајка имала у српској средини несумњиво говори наслов у листу *Радио Београд* под називом „Наша балалајка“. Говорећи о тешкоћама састављања програма и о раздору по питању тамбура и тамбурашке музике између Војводине и централних и јужних крајева земље, аутор чланка пише: „[...] тамбура када на њој свирају зналци, не уступа ни мало руској балалајци, која ужива готово неподељене симпатије не само наше публике, него и целог света. Тамбура је наша балалајка [...]“.⁴² Да ли то значи да је у међуратном Београду руска балалајка „победила“ тамбурицу, па су морали да је рекламирају тако што су је поредили са руским инструментом? Премда то питање захтева продубљеније истраживање, преглед престоничке штампе и мемоарске грађе иде у прилог популарности балалајки.

Овом приликом згодно је споменути ресторан „Балалајка“ као пример да назив угоститељског објекта не мора да сугерише националност власника. Иако је литература о кафанама показала да се о „Балалајки“ врло мало зна и да назив сугерише на руску оријентацију, архивска грађа открива да је власник био Сава Ј. Рајачић родом из Хрватске.⁴³ Управо се ова кафана може повезати са два документована случаја из јануара 1941. када су две руске певачице биле кажњене због испијања алкохолног пића са гостима.⁴⁴ Деловање Руса супротно „моралном и привредном начину живота“ била је једна од ствари које су им замеране већ по доласку у Краљевину СХС, а посебно су се односиле на картање, лутрију и друге игре које су подразумевале проток новца.⁴⁵

Руска романса или како су „углађена“ господа ломила кристалне чаше

Са руским емигрантима почела је попут пожара да се шири по целом свету популарна песма која је великом брзином побрала симпатије слушалаца – руска циганска романса.⁴⁶ Та песма представља наслеђе субетничке групе руских Рома,

⁴¹ Н. Рыбинский, „Русские в Югославии. По чужим краям“, *Иллюстрированная Россия*, №15, 9 апреля 1932, 17.

⁴² Анонимус, „Наша балалајка“, *Радио Београд*, год. VIII бр.17, 26. април 1936, 8.

⁴³ Белингар, Мијатовић, *Илустрована историја београдских кафана. Од Турског хана до Аеро клуба*, 115; ИАБ, ТКБ, к. 31, Дозвола Сави Ј. Рајачићу да може да обавља угоститељску радњу, 11. октобар 1940.

⁴⁴ ИАБ, УГБ, кут. 2812 [1941. г], ф. 2, п. 46; ИАБ, УГБ, кут. 2812, [1941. г], ф. 2, п. 41.

⁴⁵ Архив Југославије (АЈ), Фонд 69, Министарство вера Краљевине СХС (МВ КСХС), фасц.175, бр. ј. оп. 276, Извештај Кабинета Министра финансија Бр.4051 од 16. јуна 1922.

⁴⁶ Термин „циганска романса“ је у руском језику терминус техникус и у истом облику је користимо и у нашем раду (Борис Соломонович Штейнпресс, *К историји „циганског пенија“* в

најбројније на територији некадашње Руске империје. У исто време, поред музике шпанских, мађарских и румунских Рома они чине једно од највећих специфичних жаришта ромске музике. Њих одликује одсуство јединствене музике, будући да су им стваралаштво и извођаштво у тесној зависности од географског положаја где се налазе и наслеђа локалних народа.⁴⁷ Музика балканских Рома у великој мери је била под утицајем Оријента, због чега је и њен пробој у урбане делове земље у прво време дуговао бројности турске популације.⁴⁸ Међутим, Роми су у периоду пред Први светски рат пореклом долазили са три стране – из Турске, Румуније и Мађарске.⁴⁹ Ромски музичари су у Србији били својеврсне „занатлије“. Они су били музиканти који су свој производ продавали и занат „подешавали“ у складу са потражњом. За разлику од руских Рома који су значајно утицали на развој урбане музике у Русији у XIX веку, према мишљењу Тихомира Ђорђевића, етнолог, фолклористе и историчара, Роми су у Србији само неговали музику која ту постоји и нису створили ништа ново, док се она развијала у војничким капелама, певачким друштвима, позориштима и местима тог типа.⁵⁰ У годинама пред Балканске ратове и Први светски рат, Роми су музицирали на виолини и разним ударачким инструментима (бубањ, даире, добош итд), а тек касније су прихватили и по који дувачки инструмент. Њихов допринос музици није био позитивно оцењиван, зато што су уносили разне измене у примитивну народну мелодију, импровизовали на лош начин и додавали неумесне украсе.⁵¹ Таква музика се свирала у београдским кафанама уочи споменутих ратова.

Једна од највећих разлика у музици српских и руских Рома је то, што је музика првих била под снажним утицајем Истока, док се друга, исто као и српска староградска музика, базирала на традиционалном дурско-молском лествичном систему и хармонији карактеристичној за западноевропско наслеђе.⁵² Поред тога, српска средина у којој су у другој половини XIX и почетком XX века певачке дружине биле важни фактори у музичком животу друштва је несумњиво била плодно тле за прихватање вокалне форме као што је руска романса.

Продор Рома у музички и уопште културни живот Русије се можда не би ни догодио да гроф Алексеј Григорјевић Орлов-Чесменски није 1774. из Влашке

Росси. (Москва: Государственное музыкальное издательство, 1934)).

⁴⁷ Andriјana Gojković, „Focal Points of Gypsy (Romany) Music“, *New Sound* 11, 1998, 23–31.

⁴⁸ Andriјana Gojković, „Romi u muzičkom životu naših naroda“, *Zvuk* 3, 1977, 45–50.

⁴⁹ Тихомир Ђорђевић, „Цигани и музика у Србији“, *Босанска вила* 3–6, 1. фебруар 1910, 77.

⁵⁰ Исто, 79.

⁵¹ Божидар Јоксимовић, „Свирачи у Србији“, *Музички гласник* 9, 1922, 2–3.

⁵² Gojković, „Focal Points of Gypsy (Romany) Music“, 28; Марија Думнић Вилотијевић, „Староградска музика у Србији: наслеђе, стваралаштво, рецепција“, *Уметност и култура данас: Уметничко наслеђе, савремено стваралаштво и образовање укуса*, уредила Данијела Здравих Михаиловић, (Ниш: Факултет музичке уметности, 2018), 75–76.

у Москву довео прву циганску капелу која ће утабати пут професионализацији циганске музике у Русији. Током целог наредног века су руски писци, почев од великог песника Александра Сергејевича Пушкина, преко Ивана Сергејевича Тургенева, Фјодора Михајловича Достојевског и Лава Николајевича Толстоја, били очарани „циганством“.⁵³ У романтизму је „циганство“ помагало да се додирну тешко доступне лепоте живота, да се оштрије оголе социјални конфликти, постигне неразумљив језик карамазовског у човеку и природа његовог романтичног расположења“.⁵⁴

Будући да су Роми прихватили народну музику географског подручја на којем би се нашли, намеће се питање: како је настала руска циганска романса и шта она представља? По доласку влашке капеле у XIX веку су хорови московских и петербуршких Рома почели да развијају жанр „транскрипције“ руске народне песме и карактеристичног стила интерпретације градске романсе. Тај процес био је под утицајем стила и естетике руског романтизма, националне културе и живота у градској средини. Током XIX века је циганска романса постала обавезан део бојског живота у Русији. Иако је деловало да се на прекретници XIX и XX века изласком на естраду та вокална форма налази на свом врхунцу, руски писац Александар Иванович Куприн написао је у свом чувеном есеју о циганској песми *Фараоново племе* (1911) да се она постепено гаси и излази из моде.⁵⁵ Речи А. И. Куприна би се можда и обистиниле да није избио Први светски рат, а потом и руски Грађански рат који су прекинули природан развој руске културе. У емиграцији су руска песма и циганска романса постале један од значајнијих носилаца националног идентитета емиграције. На европску сцену су тада ступили уметници којима се публика без престанка одушевљавала: Јуриј Спиридонович Морфеси, Александар Николајевич Вертински, Надежда Васиљевна Плевицка, Изабела Јаковљевна Кремер (Иза Кремер) и многи други. Љубав према наслеђу и традицији задржала се и међу потомцима емиграната, који су у деценијама после Другог светског рата постали изузетни интерпретатори споменутих жанрова на територији Европе.

Старе руске песме и циганске романсе „живеле“ су у Београду захваљујући „нашим“ емигрантима, потом гостовањима која су била остварена захваљујући емигрантским круговима и личним познанствима и, коначно, позоришно-концертној агенцији „Југоконцерт“ која ју је извела из окриља кафане на концертни подијум доделивши јој тако естрадни карактер. Према истраживањима, која додуше до данас нису продубљена, руска романса завређује посебну пажњу зато што је инкорпорирана у наслеђе градске народне музике у Србији и то

⁵³ Термин „циганство“ (рус. цыганерство) се приписује Лаву Николајевичу Толстоју.

⁵⁴ Таисия Алексеевна Щербакова, *Цыганское музыкальное исполнительское творчество в России*, (Москва: Музыка, 1984), 24.

⁵⁵ Александр Иванович Куприн, „Фараоново племе“, *Синий журнал*, №38, 1911.

управо захваљујући белој емиграцији. Велики утицај на данашњу праксу староградске музике у Београду имала је Олга Петровна Јанчевецка.⁵⁶ По доласку у Београд, Јанчевецка је наступала у угледним ресторанима попут „Славије“, „Загреба“, „Руске лире“, „Казбека“, „Мимозе“ и „Балалајке“. Публика ју је са огромним нестрпљењем чекала да се појави одевена у цигански костим, па је уз њене „специјалитете“ *Очи чорније, Прашћај и Еј, шарабан* ломила чаше о под и веселила се.⁵⁷ Стога, приче које су деценијама касније млађе генерације слушале о страственој Рускињи због које су „отмена, углађена“ господа лумповала у „Казбеку“ или „Ројалу“ разбијајући кристалне чаше, или су, пак, пуцала из револвера у „Руској лири“, треба да указују на потпуну егзалтираност током наступа Олге Јанчевецке.⁵⁸

Закључна разматрања

Као важан елемент друштвеног живота, кафане су зависне од динамике и развоја друштва. Долазак Руса у Београд несумњиво је унео нову енергију у ту динамику освеживши дотадашње праксе новим облицима кафанског лумповања. Циганска романса, оркестри балалајки, „озбиљна“ уметничка музика, театарска минијатура, скечеви и пародије, оперете – због разноврсности је тешко набројати са којим смо се све програмима на кафанским даскама сретали приликом прелиставања периодике тога времена. О томе колико је музички програм у руским ресторанима био разноврстан на дневном нивоу сведоче огласи у руској штампи. Приликом боравка у Београду крајем 1929. године, чувени руски естрадни и оперски певач Јуриј Спиридонович Морфеси (1882–1949) свакодневно је наступао у руском ресторану „Mon Repos“, који се налазио на адреси Дворска 1 (данас Драгослава Јовановића). Поред његовог наступа на програму је био разноврсни балетски програм, хорско певање, али и два музичка оркестра: оркестар балалајки и „паз“ оркестар.⁵⁹ Такав колажни програм показивао је да постоји места за свачији укус и указивао да нема времена за досађивање ма колико да траје забава.

Када говоримо о руским кафанама и музичарима међуратног Београда треба имати у виду две ствари. Прво, њихово постојање и деловање подстакло је материјално стање Руса, нарочито почетком двадесетих година када су се нашли у новој и непознатој средини. Друго, за престоницу су они били егзотика, а за сународнике – одржавање сећања на прошло и осећаја да су на своме.

⁵⁶ Думнић Вилотијевић, *Звуци носталгије: Историја староградске музике у Србији*, 34.

⁵⁷ Димитријевић, *Краљица руске романсе. Животна исповест госпође Олге Јанчевецке*, 21.

⁵⁸ *Pesma je moj život. Buran je bio život gospode Olge Jančevcke, kraljice ruske romanse* <http://arhiva.glasjavnosti.rs/arhiva/2002/02/12/srpski/F02021101.shtml>.

⁵⁹ „Руский ресторан *Mon Repos*“, *Новое время*, №2543, 20 октябрия 1929, 4.

Било је то време када су утицаји са Запада продирали све дубље у београдско друштво, када је постао популаран џез, а плесали се шими, чарлстон, фокстрот и танго. Па ипак, банчење уз циганску романсу и балалајке „продрмало“ је и променило ноћни живот међуратног Београда, што је у наредним деценијама постала једна од одлика града.

Izvori i literatura

Arhiv Jugoslavije
fond 69 – Ministarstvo vera Kraljevine SHS

Istorijski arhiv Beograda (IAB)
fond 1 – Uprava grada Beograda
fond 509 – Trgovinska komora u Beogradu

Illüstrirovannaâ Rossiâ (1924–1939) (ćirilica)
Novoe vremâ (1921–1930) (ćirilica)
Pravda (1904–1941) (ćirilica)
Radio Beograd (1929–1940) (ćirilica)
Vreme (1921–1941) (ćirilica)

Pesma je moj život. Buran je bio život gospođe Olge Jančevecke, kraljice ruske romanse
<http://arhiva.glasjavnosti.rs/arhiva/2002/02/12/srpski/F02021101.shtml>

Moskva–Srbija, Beograd–Rusija. Tom 3: Društveno-političke i kulturne veze 1878–1917, priredili Andrej Leonidovič Šenjakin, Ekaterina V. Ivanova, Miroslav Perišić, Aleksej Timofejev, Goran Miloradović. Moskva: Glavnoe arhivnoe upravljenie goroda Moskvyy–Beograd: Arhiv Srbije, 2012. (ćirilica)

Belingar, Boris i Boško Mijatović. *Ilustrovana istorija beogradskih kafana. Od Turskog hana do Aero kluba*. Beograd: Arhipelag, 2015. (ćirilica)

Berendt, Joachim-Ernst and Gunther Huesmann. *The Jazz Book: From Ragtime to the 21st century*. Chicago: Lawrence Hill Books, 2009.

Černyh, Pavel Âkovlevič. *Istoriko-ètimologičeskij slovar' sovremennogo russkogo âzyka*. V 2 t, t. 2 (pancir'–âšur). Moskva: Russkij âzyk, 1999. (ćirilica)

Dimitrijević, Kosta. *Kraljica ruske romanse. Životna ispovest gospođe Olge Jančevecke*. Beograd: Stručna knjiga, 2003. (ćirilica)

Dobrodomov, Igor' Georgievič. „Iz istorii izučeniâ tûrkizmov russkogo âzyka“. *Tûrkologičeskij sbornik 1977*, Moskva: Nauka, 1981, 90–108. (ćirilica)

Dumnić Vilotijević, Marija. „Starogradska muzika u Srbiji: nasleđe, stvaralaštvo, recepcija“. *Umetnost i kultura danas: Umetničko nasleđe, savremeno stvaralaštvo i obrazovan-*

- je ukusa*, uredila Danijela Zdravić Mihailović, Niš: Fakultet muzičke umetnosti, 2018, 71–80. (ćirilica)
- Dumnić Vilotijević, Marija. *Zvuci nostalgije: istorija starogradske muzike u Srbiji*. Beograd: Čigoja–Muzikološki institut, 2019. (ćirilica)
- Dorđević, Tihomir. „Cigani i muzika u Srbiji”. *Bosanska vila* 3–6, 1. februar 1910. (ćirilica)
- Fasmer, Maks. *Ètimologičeskij slovar' ruskogo àzyka*. V 4 t. Prevod i dopolnenie Oleg Nikolaevič Trubačëva, 2-e izd. Moskva: Progress, 1986. (ćirilica)
- Fotić, Aleksandar. „(Ne)sporno uživanje: pojava kafe i duvana“. *Privatni život u srpskim zemljama u osvit modernog doba*, priredio Aleksandar Fotić, Beograd: Clio, 2005, 261–301. (ćirilica)
- Gilârovskij, Vladimir Alekseevič. *Moskva i moskviči: Očerki staromoskovskogo byta*. Moskva: Sovetskij pisatel', 1935. (ćirilica)
- Gojković, Andrijana. „Focal Points of Gypsy (Romany) Music“. *New Sound* 11, 1998, 23–31.
- Gojković, Andrijana. „Romi u muzičkom životu naših naroda“. *Zvuk* 3, 1977, 45–50.
- Golubović, Vidoje. *Mehane i kafane starog Beograda*. Beograd: Laguna 2019. (ćirilica)
- Golubović, Vidoje. „O nastanku i nazivima mehana i kafana starog Beograda“. *Teme: časopis za društvenu teoriju i praksu* 3 (2010), 991–1010. (ćirilica)
- Joksimović, Božidar. „Svirači u Srbiji“. *Muzički glasnik* 9, 1922, 2–3. (ćirilica)
- Kafanologija*, priredio Dragoljub B. Đorđević. Beograd: Službeni glasnik, 2012. (ćirilica)
- Knežev, Dimitrije M. *Beograd naše mladosti 1918–1940*. Beograd: Filip Višnjić, 2001. (ćirilica)
- Kosik, Viktor Ivanovič. *Russkie kraski na balkanskoj palitre. Hudožestvennoe tvorčestvo ruskikh na Balkanah (konec XIX – načalo XXI veka)*. Moskva: Institut slavânovedeniâ RAN 2010. (ćirilica)
- Nušić, Branislav. *Stari Beograd (iz poluprošlosti)*. Beograd: Prosveta, 1984. (ćirilica)
- Oldenburg, Ray. *The Great Good Place: cafès, coffee shops, bookstores, bars, hair salons and other hangouts at the heart of a community*. New York: Da Capo Press, 1999.
- Paunović, Siniša. „Pevači i muzičari“. *Beograd u sećanjima 1930–1941*, priredio Milan Đoković, Beograd: Srpska književna zadruga, 1983, 80–88. (ćirilica)
- Petrovskaâ, Ira Fedorovna. *Muzykal'nyj Peterburg, 1801–1917: Ènciklopedičeskij slovar'-issledovanie*, t. 11, kn. 2 (M–Â). Sankt-Peterburg: Kompozitor, 2010. (ćirilica)
- Pryžov, Ivan. *Istoriâ kabakov v Rossii v svâzi s istoriej ruskogo naroda*. Sankt-Peterburg–Moskva: Izdanie knigoprodavca-tipografa M. O. Vol'fa, 1868. (ćirilica)
- Šerbakova, Taisiâ Alekseevna. *Cyganskoe muzykal'noe ispolnitel'koe tvorčestvo v Rossii*. Moskva: Muzyka, 1984.
- Stanojević, Milena. *Institucija kafane i razvoj modernog društva*. Diplomski rad, Filozofski fakultet, Odeljenje za sociologiju, Beograd, 2009. (ćirilica)
- Stojanović, Dubravka. „Kafane kao temelj civilnog društva u Srbiji krajem 19. i početkom 20. veka“. *Kafanologija*, priredio Dragoljub B. Đorđević, Beograd: Službeni glasnik, 2012, 43–54. (ćirilica)
- Stojanović, Dubravka. *Kaldrma i asfalt: urbanizacija i evropeizacija Beograda 1890–1914*. Beograd: Udruženje za društvenu istoriju, 2017. (ćirilica)

- Stojnić, Mila. „Ruska emigracija među nama“. *Rusi bez Rusije–srpski Rusi*, priredio Zoran Branković, Beograd: Dunaj, Beočin: Efekt, 1994, 9–24. (ćirilica)
- Štejnpress, Boris Solomonovič. *K istorii “cyganskogo peniâ” v Rossii*. Moskva: Gosudarstvennoe muzykal’noe izdatel’stvo, 1934. (ćirilica)
- Vasil’ev, Aleksandr Aleksandrovič i Lûmila Il’inična Lopato. *Carica pariških kabakov*. Moskva: Al’pina non-fikšn, 2011. (ćirilica)
- Vesić, Ivana. „The role of Russian emigrants in the rise of popular culture and music in Belgrade between two world wars“. *Beyond the East-West divide: Balkan music and its poles of attraction*, edited by Ivana Medić and Katarina Tomašević, Belgrade: Institute of Musicology, 2015, 103–117.
- Vuksanović-Macura, Zlata. *Život na ivici: stanovanje sirotinje u Beogradu 1919–1941*. Beograd: Orionart, 2018.

Summary

Marija Golubović, PhD

Russian Taverns and Musicians of Interwar Belgrade

Belgrade has a long tradition of tavern life, dating back to 16th century and the Turkish conquest. In 19th and 20th centuries, the tavern became an important institution for the development of society, and remained so in the interwar period. Therefore, the Yugoslav capital was a fertile ground for tavern activity.

After the Civil War, Russian emigrants arrived in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. Their greatest community was in Belgrade. Soon after their arrival, they started opening restaurants and taverns, and some of them became so popular that foreigners who visited Belgrade also wrote about them. The study of Russian taverns is an almost unknown field of national historiography, so we cannot be sure about their exact number, but there is information that in the early 1930s there were three large Russian restaurants/taverns and various canteens and buffets. Among them, the “Russian family” / “Russian Lyre” and “Kazbek” were especially famous.

In addition to opening taverns in Belgrade, the Russians enriched the tavern life with the types of entertainment they cultivated in the pre-revolutionary Russia. Choirs of balalaikas and Russian old songs and gypsy romances have deeply influenced our society. According to some researchers, Russian songs and musicians have influenced the current practice of old-town music in Belgrade. Among them, Olga Petrovna Jančevecka, who stayed in Belgrade after the Second World War and continued to delight the audience with her performances, should be singled out.

Keywords: Russian Émigrés, Interwar Belgrade, tavern, restaurant, Kazbek, Russian gypsy romance, balalaika, Jančevecka.